

EDITORIAL

Nové politické strany ve střední Evropě: úvod k monotematickému číslu¹

Jakub Charvát²

Department of Political Science and Philosophy, Faculty of Arts
Jan Evangelista Purkyně University in Ústí nad Labem

New Political Parties in Central Europe: Introduction to Special Issue

How to Cite: Charvát, J. 2019. „Nové politické strany ve střední Evropě: úvod k monotematickému číslu.“ *Central European Journal of Politics* 5 (1): 1–5.

1. Nástup nových stran jako soudobý fenomén středoevropské politiky

Už z podstaty svého fungování jsou moderní demokracie nemyslitelné bez přítomnosti politických stran (Schattschneider 1942; srov. Crotty 2006). Politické strany totiž představují jednoho z nejvýznamnějších aktérů politické reprezentace v moderních zastupitelských demokraciích. Řada autorů se navíc shoduje, že bez porozumění politickému stranictví není možné pochopit současnou politiku, přičemž kvalita demokracie je v mnoha ohledech závislá právě na vlastnostech politického stranictví. Systémy politických stran ovšem nejsou, a ze své podstaty ani nemohou být, institucemi statickými. Ve skutečnosti jsou ve stavu konstantní proměnlivosti (Norris a Evans 1999: xvi), a proto se neustále v různé míře a různými směry proměňují. V posledních letech přitom prochází politické stranictví jako takové významnou kvalitativní transformací (viz např. Krouwel 2012), přičemž pozměněnou dynamiku můžeme sledovat rovněž

---

¹ Tento příspěvek byl podpořen Interní grantovou agenturou Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, grant č. UJEP-IGA-TC-2019-63-03-2 „Euroskepticismus a populismus ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2019“.

² Korespondence: Mgr. Jakub Charvát, Ph.D., působí jako odborný asistent na Katedře politologie a filozofie, Filozofická fakulta, Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, Pasteurova 13, 400 96 Ústí nad Labem, Česká republika. E-mail: Jakub.Charvat@ujep.cz

v případě stranické politiky ve střední Evropě v třetím desetiletí jejího postkomunistického vývoje.

Ve střeoevropském kontextu se tak v posledních letech stále častěji setkáváme s tím, že parlamentní volby jsou v laickém, mediálním i odborném diskursu hodnoceny prostřednictvím seismických termínů; namátkou jmenujme parlamentní volby v Maďarsku konané v roce 2010, sněmovní volby v České republice z let 2010 až 2017, parlamentní volby ve Slovinsku v letech 2011 a 2014 či volby do Národní rady Slovenské republiky konané v roce 2016. Podobně ale i mnohé západoevropské demokracie v posledních letech zažívají proces proměny politického stranictví a stranické politiky (podr. Crotty 2006; Krouwel 2012). V důsledku tohoto vývoje se pak lze v poslední době stále častěji setkat s konstatováním o krizi zavedených politických stran a politického stranictví jako takového, přičemž tento fenomén je doprovázen erozí volební podpory zavedených stran a nástupem stran nových.

2. Nové strany ve střední Evropě: obsah monotematického čísla

Ústředním předmětem zájmu předkládaného monotematického čísla jsou tak politické strany, které nadále zůstávají, navzdory řadě nedostatků, klíčovými aktéry současné evropské politiky, přinejmenším ve smyslu demokratické reprezentace. Zvláštní pozornost je přitom věnována nástupu a úspěchu nových politických stran ve střední Evropě, a sice v Polsku, v České republice a na Slovensku.

Nástupu nových politických stran v Polsku se věnuje text Beaty Kosowské-Gąstoł a Katarzyny Sobolewské-Myślik. Autorky se v něm zaměřují na parlamentní volby konané v letech 2011 a 2015, respektive na zkoumání třech politických uskupení, která po těchto volbách poprvé vstoupila do polského Sejmu. Jsou jimi Palikotovo hnutí (*Ruch Palikota*) v roce 2011 a Sdružení pro novou ústavu Kukiz'15 (*Stowarzyszenie na rzecz Nowej Konstytucji Kukiz'15*) a Moderní Ryszarda Petru (*Nowoczesna Ryszarda Petru*), které se staly novými parlamentními uskupeními v roce 2015. Ambicí autorek přitom je zodpovědět otázku, zda lze tyto politické subjekty hodnotit jako skutečně nové (*genuinely new*), a případně, do jaké míry je lze hodnotit jako nové. K tomu jim jako analytický rámec posloužil přístup představený Allanem Sikkem a Philippem Kökerem (2017). Na základě studia organizační struktury a názvu, charakteru vůdcovství a způsobu výběru kandidátů u zkoumaných politických subjektů přitom došly k závěru, že všechna tři uskupení lze zvolenou optikou hodnotit jako kompletně nové strany v okamžiku, kdy vstupovala do Sejmu, přičemž nejvyšší míru novosti v okamžiku svého vzniku vykazovali Moderní Ryszarda Petru. Nad rámec tohoto výzkumu se dále autorky kriticky zamýšlejí nad Sikkovým a Kökerovým konceptem a navrhují jeho rozšíření o nové dimenze, kterými jsou stranická programatika (nové ideologie) a voličské přesuny (noví voliči).

Matyáš Křížkovský se ve svém článku vrací k úspěchu Strany zelených v České republice ve sněmovních volbách konaných v roce 2006 a jeho kořenům. Ke zkoumanému problému přitom přistupuje v kontextu polistopadového vývoje „nové politiky“ a morálního populismu.

Následující dva články předkládaného monotematického čísla se věnují popisu nedávného vývoje stranické politiky na Slovensku. Nejprve se Pavel Hynčica ve svém článku zamýšlí nad proměnou postavení, role a programatiky dvou zavedených politických stran, Slovenské národní strany a Křesťanskodemokratického hnutí, ve slovenském stranickém systému, především tváří v tvář nástupu nových politických stran. Na Hynčicův text nepřímo navazuje článek Adriany Vasil'kové a Jarmily Androvičové, v němž se autorky snaží na příkladu úspěšného nástupu strany Kotleba – Lidová strana Naše Slovensko identifikovat příčiny nárůstu podpory pravicového radikalismu a extremismu na Slovensku v evropském srovnání. Konstatují přitom, že tamní krize zavedených politických stran je doprovázena vznikem politických stran, které nepřinášejí více demokracie do slovenské společnosti, ať už jsou to strany marketingové, manažerské, či tematicky jen úzce vymezené, jako například strany protiimigrační či protikorupční. Jedním z důsledků tohoto vývoje je pak podle autorek radikalizace mainstreamu, kterou definují jako situaci, kdy zavedené strany opouštějí umírněné pozice a v tématech svých apelů a ve své rétorice se posouvají směrem ke krajním pólům stranicko-politického spektra. A právě radikalizace mainstreamu představuje podle Vasil'kové s Androvičovou jeden z klíčových faktorů nárůstu podpory politických stran krajní pravice. Zdroj této radikalizace pak autorky spatřují v posilování nacionalistické etnické štěpné linie ve slovenské politice, která je namířena tradičně proti Maďarům a Romům, ale i vůči dalším menšinám. Současně Vasil'ková a Androvičová upozorňují na možné důsledky tohoto vývoje pro kvalitu demokracie (nejen) na Slovensku, protože krize zavedených politických stran a radikalizace mainstreamu přináší řadu výzev, které hrozí podkopáním základních pilířů liberální demokracie, respektive (nepřímo) apelují k hledání nových cest pro liberální demokracii, které by co možná nejefektivněji reflektovaly aktuální společenský vývoj.

Při studiu nástupu nových politických stran je jednou z podstatných výzkumných otázek nejen to, kde se tyto nové strany vzaly a jaké jsou zdroje jejich volební podpory, ale rovněž to, zda se jim podaří přežít a případně se etablovat v příslušném stranickém systému. Tuto skutečnost reflektuje ve svém textu Olga Brunnerová, která se zamýšlí nad schopností podnikatelských stran uchytit se ve stranických systémech ve střední Evropě, a sice optikou konceptu institucionalizace politických stran. V souladu se zaměřením ostatních článků v tomto monotematickém čísle se autorka zaměřuje na podnikatelské strany v České republice (Věci veřejné, ANO 2011), v Polsku (Palikotovo hnutí) a na Slovensku (Obyčejní lidé a nezávislé osobnosti, Svoboda a Solidarita, Sme Rodina – Boris Kollár). Je přitom příznačné, že podnikatelské strany, které se rozpadly

poměrně krátce po svém volebním úspěchu, jako například Věci veřejné nebo Palikotovo hnutí (*Ruch Palikota*), doplatily na poměrně rychlý růst své členské základny, který ovšem nebyl doprovázen silnější identifikací členské základny s příslušnou politickou stranou. Ostatní zkoumané podnikatelské strany zvolily strategii omezené členské základny a spíše exkluzivního členství, a to s odkazem na to, že nemají zájem o politické oportunisty a stranické turisty. Díky této spíše menší, ale o to stabilnější členské základně si jsou tyto strany schopny udržovat kontrolu nad svými členy a současně flexibilně reagovat na případné dílčí neúspěchy. Přesto je žádoucí, aby i tyto podnikatelské strany velikost své členské základny postupně střídmě rozšiřovaly, přinejmenším v kontextu toho, jak přicházejí další volby (regionální a zejména komunální), v nichž se potřebují tyto strany prosadit, jako tomu bylo například v případě vývoje členské základny ANO 2011.

Pět výše představených článků je následně doplněno o dvě knižní recenze, které se zamýšlejí nad dvěma nedávno vydanými českými publikacemi, které úzce souvisí s tématem tohoto monotematického čísla. V první recenzi se Nikol Vavřincová vrací k publikaci Jakuba Charváta a Petra Justa *Krise politického stranictví a noví straníční aktéři v české politice* (Charvát a Just 2016). Následuje recenze Milana Barocha na nedávnou vydanou monografii Lubomíra Kopečka, Víta Hlouška, Romana Chytilka a Petry Svačinové o stranách politických podnikatelů v České republice v evropském srovnání, která je nazvaná *Já platím, já rozhoduji! Politici podnikatelé a jejich strany* (Kopeček a kol. 2018).

3. Význam tématu pro další studium politického stranictví

Před třiceti lety se vydaly nové demokracie ve střední Evropě na cestu, která je měla přiblížit ke standardům vládnutí v konsolidovaných západoevropských demokraciích. Jedním z pilířů tohoto vývoje se mělo rovněž stát ustavení charakteru politického stranictví a mechanismu stranických systémů po vzoru západních demokracií. Dlouhou dobu se nicméně zdálo, že se středoevropským demokraciím sice podařilo tuto cestu nastoupit, přesto se jim nedaří svým západoevropským vzorům přiblížit.

V posledních letech se ovšem začínají objevovat úvahy, jestli tomu není ve skutečnosti jinak, respektive zda středoevropské stranictví do jisté míry nepředběhlo vývoj v západních demokraciích a zda již nyní nedošlo do vývojové fáze, do níž budou západoevropské stranické systémy teprve vstupovat (viz např. Novák 2008; Hanley 2014). Oproti dosavadním úvahám nás tak možná čeká v budoucnu vývoj, v němž se začne politické stranictví v západní Evropě posouvat směrem k modelu fungujícímu ve střední Evropě, spíše než aby tomu bylo naopak. Náznaky takového vývoje již ostatně můžeme v některých západních demokraciích v posledních letech zaznamenat. I proto věříme, že nedávné proměny charakteru politického stranictví ve střední Evropě a jejich

kontext a okolnosti mohou být přínosným zdrojem podnětů a informací pro obecné studium problematiky politického stranictví v současných evropských demokraciích.